

STANOVANJSKE SOSESKE KOT PARADIGMA RAZVOJA MARIBORA V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA

Gregor Škratek

prof. geog. in proiz. teh. vzg.

Gasilska ulica 3a, SI-2352 Selnica ob Dravi, Slovenija

e-mail: gregor.skratek@hotmail.com

UDK: 911.375.64

COBISS: 1.01

Izvleček

Stanovanjske soseske kot paradigma razvoja Maribora v drugi polovici 20. stoletja

Prispevek obravnava paradigmo stanovanjske soseske na primeru Maribora, ki je bila značilna pri izgradnji slovenskih mest v drugi polovici 20. stoletja. Namen prispevka je primerjati stanovanjske soseske med seboj ter spoznati morfološke in funkcijske značilnosti soseske v različnih obdobjih njihovega razvoja. Ugotovitve slonijo na primerjavi treh stanovanjskih sosesk v Mariboru, in sicer soseske Metalna, soseske ob Gosposvetski cesti in soseske S31.

Ključne besede

soseska, stanovanje, urbana geografija, Maribor

Abstract

Residential neighborhood as paradigm of development Maribor in the second half of the 20th century

This article deals with the paradigm of residential neighborhood on the case of city Maribor, that was typical at the construction of Slovenian cities in the second half of the 20th century. The purpose of this research is to compare residential neighborhoods to each other and to learn about morphological and functional characteristics of the neighborhood at different times in their development. Findings are based on a comparison of three residential neighborhoods in Maribor: neighborhood Metalna, neighborhood along street Gosposvetska cesta and neighborhood S31.

Keywords

Neighborhood, apartment, urban geography, Maribor

1. Uvod in namen prispevka

Koncem 19. in v začetku 20. stoletja so se v industrijskih državah Evrope spremenili dejavniki, ki so vplivali na nastanek in razvoj mest. Lokacija mest zaradi industrijskega napredka ni bila več vezana na nahajališča surovin, delovne sile in vodno moč (Lynch 1960). Parni stroj in elektrifikacija sta omogočila lokacijsko povsem svoboden nastanek mest (Lynch 1960; Madanipour 2003). Množična priseljevanja v mesta so spodbudila razmišljanja o načinih izgradnje mest, predvsem stanovanjskih območij. Ideje so šle v smeri iskanja idealnega bivalnega okolja za delavca, ekonomičnih stanovanjskih enot in funkcionalne zasnove mest. Glavni ideji v urejanju mesta sta postali vrtno mesto ter koncept modernega funkcionalističnega mesta, iz katerih se je razvila ideja stanovanjske soseske.

Podobne razmere na področju urejanja mest kot v zahodni Evropi so se na Slovenskem pojavile v drugi polovici 20. stoletja. Slovenski načrtovalci so sledili preizkušeni praksi in aktualnim vzorom iz tujine, vendar so vsaki dodali tudi nekaj lastnega, slovenskega (na začetku predvsem tipologijo objektov).

Na podlagi analize treh blokovnih stanovanjskih sosesk, zgrajenih v različnih obdobjih, med letoma 1950 in 1982, želimo prikazati morfološke značilnosti sosesk in spremembe v soseskah od njihovega nastanka do danes. Težišče našega dela ni historiat posamezne soseske, temveč prikaz časovnega loka razvoja ideje in prikaz osnovnih morfoloških, socialnih in funkcijskih značilnosti soseske v posameznem obdobju, ki so bile rezultat razumevanja urejanja prostora in življenjskih potreb ljudi v nekem obdobju. Predpostavljamo namreč, da so morfološke značilnosti odraz ekonomskih in socialnih razmer in tudi spreminjanja načel oblikovanja bivalnega okolja. Na osnovi zbranih podatkov prikazujemo, kako lahko soseske, zgrajene v različnih obdobjih, med seboj primerjamo na ravni mesta, soseske in stanovanja ter s tem prispevamo k razkritju globljih idej razumevanja mesta in našega bivalnega okolja.

2. Paradigma stanovanjske soseske

Najprej pojasnimo besedo paradigma, kot jo razumemo v prispevku. »Paradigma pomeni način izgradnje mesta in stanovanjskega območja, ki je v določenem obdobju najbolj ustrezal razmeram in razumevanju obeh pojmov – mesto in stanovanje« (Drozg 2007, 136). Ena od paradigem v zgodovini razvoja mest je bila tudi paradigma stanovanjske soseske.

Idejo stanovanjske soseske je razvil Ebenzer Howard v svojem delu *Jutri* (ang. *Tomorrow*), izdanem leta 1898, kjer je bila beseda soseska prvič uporabljena. Zamisel stanovanjske soseske je razvijal tudi ameriški planer in sociolog Clarence Perry in jo prikazal v regionalni raziskavi *New Yorka*. Velik pomen pri razvoju soseske je dajal institucionalnim in organizacijskim dejavnikom, saj je predlagal, da bi načrtovalci sledili šestim principom, katerih rezultat bo stanovanjsko območje, v katerem bodo potrebe družinskega življenja čim bolj izpolnjene (Perry 1939, 51–52). Povedano drugače, soseska je bila za Perryja koncept za ureditev življenja v skupnosti, ki jo je predstavil s šestimi načeli:

1. Velikost. Enota naj obsega toliko prebivalcev, kolikor jih zadošča za osnovno šolo. Površina soseske naj bo odvisna od gostote zazidave.

2. Meje. Enota naj bo omejena z glavnimi cestami, ki so dovolj široke, da se jih promet ogne, namesto da bi jih prečkal.
3. Proste površine. Območje naj bo opremljeno z manjšimi parki in rekreacijskimi površinami.
4. Območja ustanov. Območja s šolo in drugimi ustanovami, katerih vplivno območje sovпада z mejami enote, naj bo locirana v središču ali okrog javnega prostora.
5. Lokalne trgovine. Na območju naj bo ena ali več trgovin, locirana v središču.
6. Omrežje cest. Območje naj bo prepredeno z lokalnimi prometnicami, ki so dimenzionirane glede na pričakovano obremenitev. Omrežje lokalnih prometnic zagotavlja dostopnost in prehodnost ter onemogoča tranzitni promet.

V času med obema svetovnjima vojnoma je na snovanje mest močno vplivala ideja coninga, ki mesto deli po dejavnostih na zaključena območja. Ideja je družbeno potrditev takšnega urejanja mest dobila z Atensko listino, katere podlaga je bilo, med drugimi, delo La Ville Radieuse arhitekta in oblikovalca Le Corbusiera. Ob tem so arhitekti iskali načine, kako bi življenje ljudi povezali s kompleksom stanovanjemesto-poselitev-površine (Mušič 1980, 231). Osnovno sporočilo so v obliki »formule« zapisali v Atensko listino: stanovati, delati, telo in duha negovati ter cirkulirati (ibid, 231). Stanovanjska soseka je bila zamišljena, kot prostor bivanja in zadovoljevanja osnovnih človekovih potreb. Z Atensko listino so bile dane vsebinske smernice za podrobnejše načrte. Najpomembnejše značilnosti soseke so: stanovanjski bloki, množična stanovanjska gradnja, zelene površine in opremljenost z osnovnimi oskrbnimi dejavnostmi. Poleg individualne gradnje enodružinskih hiš prevladujoča oblika stanovanjske izgradnje slovenskih mest po drugi svetovni vojni (Rebernik 2002; Drozg 2007).

3. Metodološki nastavki – kaj in kako primerjati

Pomen urbanega geografskega proučevanja soseke ni zgolj v opisovanju posameznih primerov, temveč v iskanju značilnosti, po katerih so zasnovane. Stanovanjska gradnja predstavlja glavni del izgradnje mesta. Soseska je v nekem obdobju pomenila osnovno celico načrtovanja mesta oziroma stanovanjskega območja. V soseki so še manjše enote – stanovanja, ki so del zasebnega prostora in jim v geografiji nismo namenjali večje pozornosti. Stanovanjsko soseko je mogoče obravnavati na treh ravneh. Prva raven je mesto; soseka je del mesta za katero so značilne skupne morfološke značilnosti, saj soseko definiramo kot območje, ki je bilo zgrajeno po določenem načrtu in v razmeroma kratkem času. Drug nivo spoznavanja je soseka sama. Soseko definira poseben tip stanovanjskih objektov, posebna opremljenost s storitvenimi dejavnostmi in posebna socialna sestava prebivalcev. Tretji nivo je stanovanje; soseka je v prvi vrsti stanovanjsko območje. Zato predpostavljamo, da je na zasnovo in morfološke lastnosti soseke vplival način bivanja, ki se odraža skozi tloris stanovanja. Iz tega lahko povzamemo, da je stanovanjsko sosekomogoče obravnavati na treh ravneh in dalje predpostavljamo, da so značilnosti posamezne soseke odvisne od socialnih in gospodarskih razmer v družbi oziroma mestu. Pri tem si zastavljamo naslednja vprašanja:

- Soseska kot del mesta: Kakšen je funkcijski odnos med sosesko in mestom, kateri so ključni elementi tega odnosa? Kako se soseska morfološko, funkcijsko in prometno vključuje v prostor mesta ?
- Soseska kot ožje območje: Kakšni sta razmestitev in tipologija objektov? Katere površine so v soseski? Katere socialne potrebe lahko prebivalci zadovoljijo v soseski? Kakšno je razmerje med zasebnim in javnim prostorom? katerim socialnim skupinam so namenjene javne površine? Kakšna je gostota poseljenosti ?
- Stanovanja v soseski: Kakšna je struktura stanovanj po velikosti? Katere vrste prostorov so v stanovanju? Kolikšna je površina posameznih prostorov v stanovanju ?

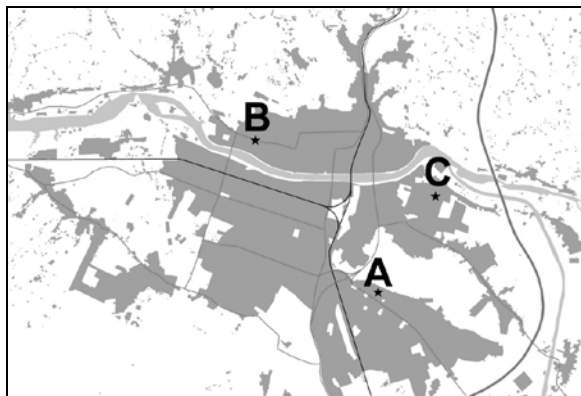
Postavili smo kazalnike, na podlagi katerih je mogoče primerjati soseske. Na ravni soseske kot dela mesta smo postavili dva kazalnika, in sicer lokacijo in morfologijo. Pri lokaciji smo ugotavljali, ali je soseska grajena znotraj, na robu ali zunaj grajene strukture. Pri kazalniku morfologija smo spremljali grajeno strukturo oziroma kako ta posnema vzorce okoliške zazidave ter omrežje prometnic, ki so bile ali pa so na novo vzpostavljene. Sosesko kot ožje območje smo proučevali s pomočjo kazalnikov, kot so: tipologija in razmestitev objektov, število stanovanj ob nastanku in danes, struktura stanovanj, gostota prebivalcev/ha ob nastanku in danes, namembnost zemljišč (število parkirišč na stanovanje, delež zelenih površin in rekreativne površine), vrsta in profil prometnic ter dejavnosti ob nastanku in danes. Proučevanja stanovanj v soseskah smo se lotili s pomočjo kazalnikov, kot so: vrsta stanovanj, povprečna površina dvosobnega stanovanja, vrste prostorov v dvosobnem in trisobnem stanovanju, delež prostorov z dnevno svetlobo, število prehodnih sob in delež kuhinje, spalnice in dnevne sobe v površini stanovanja.

Prepoznali smo tri obdobja oziroma faze nastanka sosesk. I. faza je obdobje od srede petdesetih let do srede šestdesetih let 20. stoletja. Zanj je značilno, da je bil temeljni cilj odprava primanjkljaja stanovanj zaradi vojne in demografskih sprememb ter dislociranost stanovanj glede na lokacijo novih središč gospodarskega razvoja (Schmidt 1978, 88). V tem obdobju je prevladovala funkcionalistična ideja, prostorska postavitev stanovanjskih enot se je ravnala po kriterijih osončenja, zračnosti, medsebojnih odmikov in nosilnosti terena, soseske so se praviloma gradile v bližini industrijskih obratov. Vlagateljica je bila samo ena gospodarska družba. II. faza je obdobje od srede šestdesetih let do začetka osemdesetih let 20. stoletja. Poimenujemo ga lahko obdobje »konverzije«, saj je pomenilo pretvorbo stanovanjskega statusa. Država je ob gospodarski recesiji omejevala izdatke za stanovanjsko gradnjo, vlogo vlagatelja so prevzemale različne gospodarske družbe. III. faza je obdobje od začetka osemdesetih let do začetka devetdesetih let 20. stoletja. Pri načrtovanju sosesk se je uveljavil izključno ekonomski interes gradnje. Stanovanja so gradili predvsem na osnovi povpraševanja. Soseska se je iz funkcionalne celote preobrazila oziroma spreminjala v območje – skupka večstanovanjskih stavb z maksimalno možno gostoto.

Spoznavanje sosesk temelji na študiju gradiv o izbranih soseskah, gradbenih načrtov, fotografijah in na terenskih ogledih, s čemer smo poskusili nadgraditi poznavanje mestne zgodovine, teorije soseske in morfologije sosesk.

4. Kratek prikaz obravnavanih območij

Izbrali smo soseske na območju Maribora (Slika 1), ki so bile zgrajene v različnih obdobjih in na različnih delih mesta. Sledi kratka predstavitev izbranih sosesk.

Slika 1: Karta obravnavanih sosesk.

Legenda:

A – soseska Metalna, B – soseska ob Gosposvetski cesti in C – soseska S31

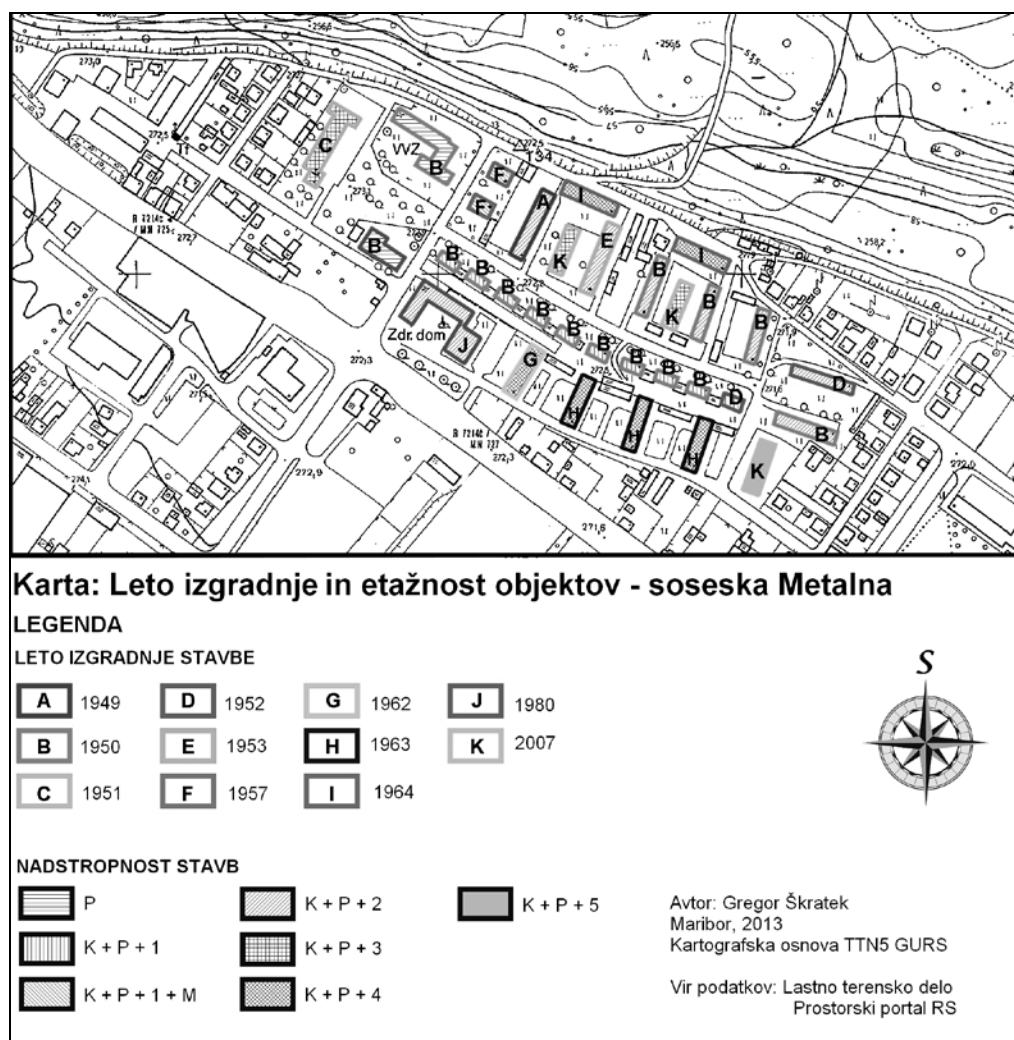
Karta 1: Lokacija stanovanjskih sosesk.

Vir: Kartografska osnova, Drozg, 2012.

4.1 Soseska Metalna

Soseska je na Tezenski dobravi, v neposredni bližini tovarne in zavzema površino 7,41 ha. Stanovanjska soseska ob Kidričevi ulici na Teznu, imenovana soseska Metalna (Slika 2), katere glavnina objektov je bila zgrajena med letoma 1949 in 1952, spada v I. fazo gradnje sosesk. V tej fazi so tovarne zaradi dislociranosti svojih zaposlenih gradile stanovanja na robu mesta. Sosesko sestavljajo tipski bloki in trgovski paviljon pravokotnega tlorisa. V trgovskem paviljonu je bila trgovina za dnevno oskrbo, mesnica, sadje in zelenjava, kavarna in prodajalna časopisa.

Na urbanistično ureditev soseske Metalna je vplivala ideja Lubetkinovega trakastega mesta, ki se v literaturi včasih zamenjuje z Miljutinovicim. Nedaleč od soseske je železniška proga, skoraj vzporedno ob njej poteka glavna prometnica Maribor–Ptuj. Po ideji trakastega mesta je soseska ločena od prometnice s pasom zelenja, za katerim je umeščen stanovanjski del. Industrijsko območje in soseska si tako sledita vzporedno ob prometnici. Soseska Metalna je primer urbanistične zasnove po sovjetskem vzoru in je v začetni fazi gradnje sosesk poleg soseske TAM edina zgrajena po takšnem konceptu.

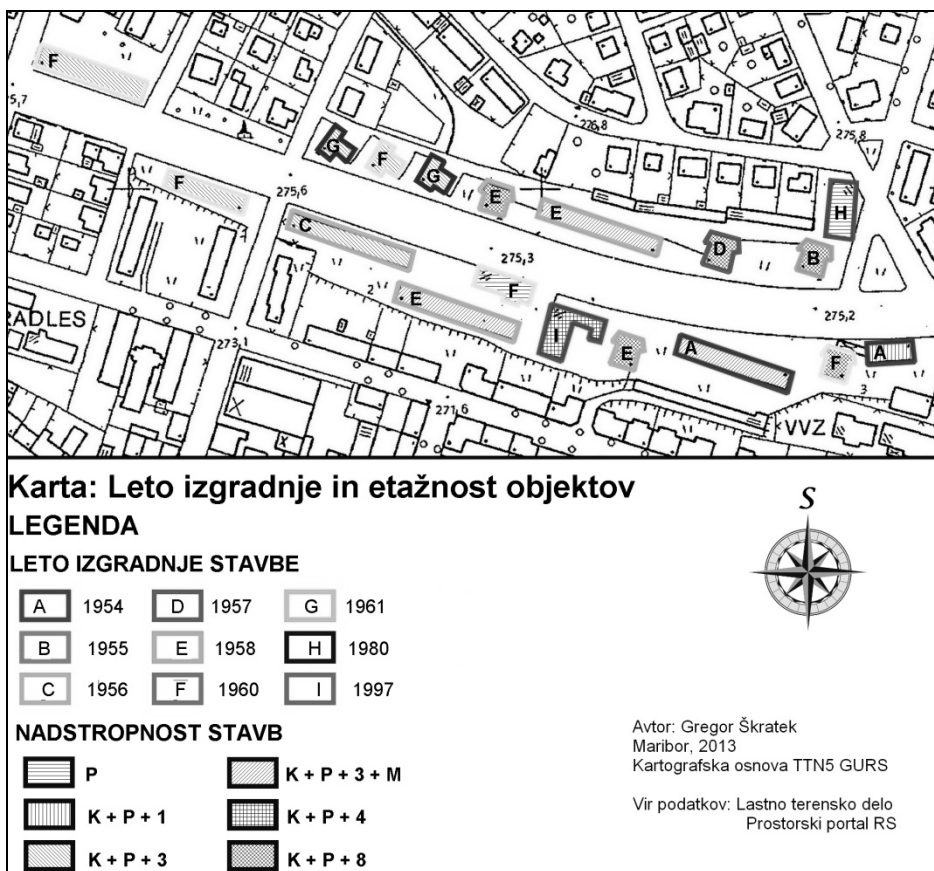

Slika 2: Tematska karta soseske Metalna.

Vir: Lastno terensko delo; prostorski portal RS.

4.2 Soseska ob Gosposvetski cesti

Soseska je nastala kot podaljšek že pred drugo svetovno vojno nastale stanovanjske ulice, ki se v loku odcepi od križišča z Vrbansko cesto, in zavzema površino 5,26 ha. Stanovanjsko sosesko ob Gosposvetski cesti so gradili med letoma 1954 in 1961. Spada v II. fazo, katere glavna značilnost je, da vlogo vlagatelja prevzemajo različne gospodarske družbe. Sosesko sestavljajo stanovanjske stolpnice, stanovanjski stolpiči, bloki in spremljajoči objekti (Slika 3). Vse je povezano v enotno kompozicijo vzdolž ulice, izpeljane v loku. V soseski je trgovski paviljon, v katerem so bile trgovina za dnevno oskrbo, mesnica, sadje in zelenjava, kavarna in trafika.

Slika 3: Tematska karta soseske ob Gosposvetki cesti.

Vir: Lastno terensko delo; prostorski portal RS.

Tod so bile zgrajene prve stolpnice v Mariboru, hkrati pa je soseska ob Gosposvetki cesti prvi primer soseske s stolpnico v Sloveniji. Pri soseski ob Gosposvetki cesti ne gre samo za oblikovno uspešno kompozicijo, ampak tudi za vzorno ureditev soseske z oskrbnimi dejavnostmi. Načrtovalci stanovanjske soseske ob Gosposvetki cesti so ji namenili vlogo stanovanjske ulice in mestne vpadnice na zahodu (Pirkovič-Kocbek 1982). Hrup zaradi bližine ceste so omilili s poglobitvijo cestišča in z okrasnim zidom iz amfibolita, ki je tudi razpoznavni znak soseske ter zelenico med cestiščem in objekti.

4.3 Soseska S 31

Stanovanjska soseska S 31, ki zavzema površino 11,47 ha, je nastala v letih 1977–1986 v obmestju, na Pobrežju in je vrinjena med Hutterjevo delavsko kolonijo in območje individualnih hiš, zgrajenih večinoma med obema vojnoma. Spada v zadnjo, III. fazo gradnje sosesk. Sosesko obkrožata dve prometnici, Čufarjeva cesta in Ulica Veljka Vlahoviča. S 31 ima notranje omrežje cest, ki se priključijo na že omenjeni prometnici. Tlorisna zasnova objektov je v obliki črk C in L, bloki so verižno terasnega tipa (Azinovič et al. 2009) in grajeni v nakazani karejski zaščitavi. Načrtovalci so ji namenili vlogo samozadostne soseske. V središču je bil leta 1981 zgrajen tudi vrtec, ob bloku Vrazova ulica 42 pa majhna trgovinica za dnevno

oskrbo, česalni salon in majhna kavarna. Soseska ima veliko zelenih površin, igrišč in prostorov za druženje.

Slika 4: Tematska karta soseske S 31.

Vir: Lastno terensko delo; prostorski portal RS.

5. Primerjava med soseskami

V tem delu prikazujemo soseske v medsebojni primerjavi v pomenu lastnosti, ki ponazarjajo različen ustroj sosesk iz posameznih razvojnih obdobjih. V izbranih soseskah namreč lahko vidimo razvojni lok spreminjanja zasnove sosesk, opremljenosti, tipologije objektov in tlorisa stanovanj.

5.1 Primerjava sosesk na ravni mesta

Prodor ideje soseske je pomenil prelom v konceptu urejanja mest. Soseske so sprva nastajale na robu mesta, kjer je bila zadostna površina zemljišča, v bližini pa industrijski obrati, ki so nudili možnost zaposlitve. Te soseske so gradila predvsem podjetja za svoje delavce. Tak primer je soseska Metalna. Soseska ob Gosposvetski cesti je nastala na dotlej nepozidanem zemljišču, ob čemer so načrtovalci želeli ustvariti nov moderen vstop v mesto. Soseska je nastala ob novi mestni vpadnici na zahodnem delu mesta. Soseska S 31, ki je nastala na nepozidanem prostoru obmestnega naselja individualnih hiš, v tem obdobju je prihajalo do zapolnjevanja mestnega prostora. Stavbne enote so umeščene v grajeno strukturo in ustvarjajo v oblikovnem smislu nasprotje z obstoječo zazidavo ter vzpostavljajo novo identiteto tega dela mesta. Soseska ima značilnosti Perryjevega koncepta soseske, saj je obdana s prometnicami in ima notranji sistem poti in cest. Soseska je prav tako opremljena z osnovnimi oskrbnimi dejavnostmi.

Tabela 1: Primerjava sosesk na ravni mesta.

		Soseska Metalna	Soseska Gosposvetska	Soseska S 31
Lokacija soseske		Na robu izgrajene strukture ob industrijskih obratih.	Umeščena vzdolž nove mestne vpadnice.	Obmestje, na že pozidanem območju, zapolnjevanje vmesnega prostora.
Obdobje nastanka		I. faza.	II. faza.	III. faza.
Morfologija	Grajene strukture	Grajena struktura posnema tradicionalne vzorce.	Soseska nakazuje širjenje mesta v okolico. Grajena struktura deloma posnema tradicionalne vzorce.	Grajena struktura se ne ozira na okoliško grajeno strukturo.
	Prometnice	Ob obstoječi prometnici.	Vzdolž nove mestne vpadnice.	Na območju deloma že vzpostavljenega sistema cest.

5.2 Soseska kot zaokrožena enota

Osnova obravnavanih sosesk je ideja vrtnega mesta, deloma tudi zasnova funkcionalističnega mesta, ki je bolj ali manj izražena. Soseska *Metalna* grajena po sovjetskem vzoru Lubetkinovega trakastega mesta, ki se prepleta z idejo vrtnega mesta. Soseske v povojnem obdobju so gradili predvsem v neposredni bližini industrije, zunaj ali na skrajnem robu mesta, kot je primer soseske *Metalna*. Sosesko tvorijo tipski bloki K+P+1-4, postavljeni v nizu ob notranjih dovoznih prometnicah. Oblikovanje stanovanjskih enot je preprosto, brez stavbnega okrasja, kar je v duhu takratnega časa, ko so prevladovale preproste, tudi cenene prostorske ureditve. Nekoliko drugačno zasnovno kaže samo 12 stavbnih enot s štirimi stanovanji, kjer bi lahko prepoznali podobnost s kmečko hišo. V soseski je bilo ob izgradnji zelo veliko zelenih površin, jih je še danes veliko v primerjavi z ostalima soseskama. Obdobje nastanka soseske je čas nizke stopnje motorizacije, zato je bilo ob izgradnji razmerje parkirišča na stanovanjsko enoto samo 0,2, kasneje so ta delež povečali na 0,8, vendar na račun zelenih površin. O rekreativnih površinah in socialnih prostorih v soseski *Metalna* ne moremo govoriti. Soseska je bila zgrajena z namenom reševanja stanovanjskega problema delavstva v smislu zagotavljanja strehe nad glavo. Potrebe po dnevni preskrbi in otroškem varstvu so bile zagotovljene v vseh obravnavanih soseskah. Z vidika »humanega merila« je soseska *Metalna* kljub dograditvi 3 stanovanjskih blokov po letu 2007 ohranila najnižjo gostoto poseljenosti. V sredini 60. let, ko je nastala soseska ob Gosposvetski cesti, se nakazuje nova smer v konceptu sosesk, zapolnjevanje so začeli večje površine tik ob mestu, tudi stavbni fond se je začel spreminjati. Kljub drugačnemu konceptu soseske je ideja vrtnega mesta še razpoznavna. S časom so se soseske spreminjale, načrtovalci so predvsem preizkušali različne tipe objektov od lamelnih blokov do stolpiča in stolpnice. Soseska na Gosposvetski je v primerjavi z drugima soseskama tipološko bolj razgibana. Tako pester stavbni fond se pri kasnejših soseskah ne ponovi več. Delež zelenih površin je najmanjši v primerjavi z drugima soseskama, kar se odraža tudi v višji gostoti števila prebivalcev, saj je ta danes najvišja med vsemi obravnavanimi. Napredek v družbi se je odrazil tudi v višji stopnji motorizacije prebivalstva in posledično višjem deležu parkirišč. V primerjavi s sosesko *Metalna* je bil že ob izgradnji dvakrat višji. V soseski ob Gosposvetski cesti so poleg osnovnih oskrbnih dejavnosti uredili tudi igrišča za otroke in zdravstveno postajo. Soseska S 31 je v primerjavi z obema nekoliko bolj razgibana, čeprav je

uporabljen samo en tip bloka. Stavbi tip je razčlenjen, vertikalna členitev je dosežena s stopničastim spuščanjem robnih delov stavb. Soseska je omejena s cestami in ima notranji sistem cest, po velikosti je primerna za osnovno šolo, in kot v vseh soseskah so tudi tukaj izgradili trgovino. Na območju so proste površine, namenjene različnim socialnim skupinam. Tudi po deležu zelenih površin danes izstopa med primerjanimi. V soseski S 31 je tudi najnižja gostota števila prebivalstva izmed vseh obravnavanih. Napredek družbe se v soseski kaže prek deleža parkirišč na stanovanjsko enoto, saj je v primerjavi s sosesko Metalna ta delež kar štirikrat večji, v primerjavi s sosesko ob Gosposvetski pa kar dvakrat večji.

Tabela 2: Primerjava na ravni soseske.

		Soseska Metalna	Soseska Gosposvetska	Soseska S 31
Koncept soseske		Lubetkinovo trakasto mesto in tipski objekti postavljeni v nizu.	Strnjena gradnja ob prometnici z različno oddaljenostjo objektov od nje, vloga mestne stanovanjske ulice.	Soseska s prostimi površinami in zametki karejske zazidave.
Objekti	Tipologija objektov	Lamelni bloki K+P+1–4	Lamelni bloki K+P+3, stolpič K+P+3 in stolpnica K+P+8.	Stanovanjski bloki v obliki črke C im L, ki se ritmično višajo od K+P+2 do K+P+3–7
	Razmestitev objektov	Niz štirih stanovanjskih območij ob prometnici. Pri čemer sta dva niza postavljena pravokotno na prometnico z ožjo stranico in dva niza pravokotno na prometnico z daljšo stranico.	Objekti so razmeščeni ob novi vpadnici in so od nje različno odmaknjeni.	Razmestitev v verižno ponavljajočem se nizu.
Število stanovanj v soseski	Nekoč	340	436	966
	Danes	446	452	966
Struktura stanovanj	Garsonjera	0	12 (2,65 %)	93 (9,63 %)
	1-sobno	76 (17,04 %)	8 (1,77 %)	199 (20,60 %)
	1,5-sobno	0	18 (3,98 %)	0
	2-sobno	340 (76,23 %)	336 (74,34 %)	248 (25,67 %)
	2,5-sobno	0	6 (1,33 %)	248 (25,67 %)
	3-sobno	30 (6,73 %)	56 (12,39 %)	178 (18,43 %)
	3,5-sobno	0	16 (3,54 %)	0
Gostota število prebivalcev na ha	Nekoč	142,06	256,90	261,07
	Danes	186,33	266,33	261,07

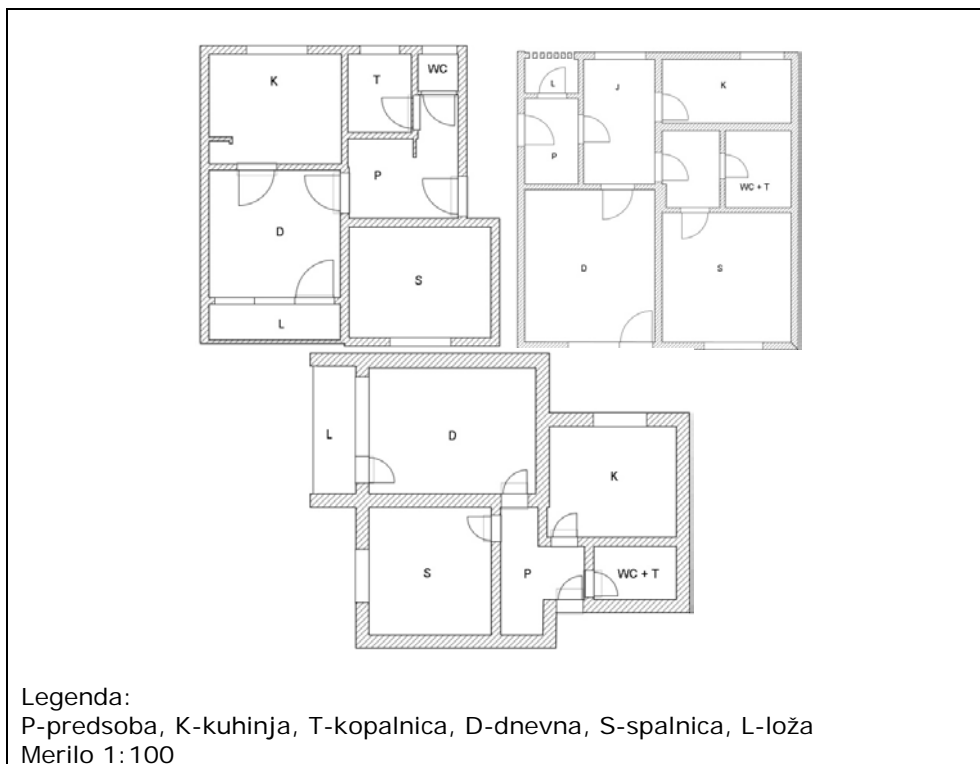
Tabela 3: Nadaljevanje

Namembnost zemljišč	Parkirna mesta (št. parkirišč na stanovanjsko enoto)	Ob izgradnji 0,2 P/stanovanjsko enoto. Danes 0,8 P/stan. enoto.	Ob izgradnji 0,39 P/stanovanjsko enoto. Danes 0,6 P/stan. enoto.	Ob izgradnji 0,78 P/stanovanjsko enoto. Danes 0,87 P/stan. enoto.
	Delež zelenih površin (v %)	36,07	30,70	40,69
	Rekreativne površine	Igrišče za skupinske športe, ki ga ob izgradnji ni bilo, bližina Stražunskega gozda.	Ob izgradnji urejena igrišča za otroke, od katerih sta danes aktivna še dva, bližina rekreacijskega območja na Vrbanskem platoju.	Urejena otroška igrišča, igrišča za namizni tenis, klopi in prostori za druženje, obilo tlakovanih poti, ki lahko služijo tudi drugim aktivnostim.
Prometnice	Vrsta	Tranzitna in notranje dovozne poti.	Tranzitna, notranje dovozne in pešpoti.	Tranzitna, notranje dovozne in pešpoti.
	Profil prometnic	Osnoven (cestišče, pločnik, zelenica objekt)	Razširjen osnoven (cestišče, pločnik s kolesarsko stezo, okrasni in protihrupni zid iz amfibolita, zelenica, objekt)	Osnoven (cestišče, pločnik, zelenica, objekt)
Dejavnosti	nekoč	V soseski je trgovski paviljon (trgovina za dnevno oskrbo, mesnica, sadje in zelenjava, kavarna in prodajalna časopisa) in otroški vrtec.	V soseski je trgovski paviljon (trgovina za dnevno oskrbo, mesnica, sadje in zelenjava, kavarna in trafika), v neposredni bližini pa zdravstvena postaja in otroški vrtec.	V soseski je trgovina za dnevno preskrbo, česalni salon, kavarna in otroški vrtec.
	danes	Kavarna, trgovina za dnevno oskrbo in otroški vrtec.	Kavarna, trgovina za dnevno oskrbo, trgovina s hitro prehrano, česalni salon, pedikura, cvetličarna, zdravstveni dom in otroški vrtec.	Kavarna, česalni salon in otroški vrtec.

5.3 Primerjava sosesk na ravni stanovanj

Primerjava na ravni stanovanj pokaže, da je v soseskah zaznati duh časa tudi pri snovanju stanovanj. V zasnovi stanovanj v soseski Metalna lahko prepoznamo težnjo po vzpostavljanju enakih bivalnih razmer za vse ljudi, zato sta večinsko zastopana samo dva tipa, in sicer 2- in 3-sobna stanovanja. Stanovanje je v tem času tudi pomenilo zagotoviti bivalni minimum delavcu, hkrati pa socialno enakost prebivalcev soseske. Pirkovič-Kocbekova navaja, da so bile soseske in stanovanja v oblikovnem kakor tudi v sociološkem pogledu nove stanovanjske vojašnice in delavska geta (Pirkovič-Kocbek 1982). Posebnost v tej soseski je samski dom s sobami za delavce, ki ga kasneje več ne srečamo. Pojmovanje funkcije stanovanja se kaže v deležih kuhinje, spalnice in dnevne sobe. Majhna razlika v deležu kuhinje v celotni površini stanovanja med soseskama Metalna in Gosposvetska kaže, da je bila kuhinja še v 60. letih 20. stoletja razumljena tudi kot prostor druženja. Deleži posameznih prostorov v celotni površini stanovanja so odvisni tudi od socialnega statusa naseljencev. Soseska Metalna je bila poseljena izključno z delavci tovarne Metalna, medtem ko so na Gosposvetski prebivali večinoma uslužbenci, zaposleni na milici, železnici, pošti (Vaupotič 2013). Delež spalnice v soseski Metalna je največji, kar morda nakazuje, da je bilo stanovanje mišljeno predvsem kot prostor za spanje. Po drugi strani pa lahko to razumemo kot ostanek stare šole načrtovanja meščanskih hiš, kjer so bili vsi prostori v stanovanju približno enako veliki.

Stanovanja v soseski ob Gosposvetski cesti so nastala v času, ko se je trdno načelo socialne enakosti začelo rahljati, kar se odraža v tem, da so zastopani vsi tipi stanovanj, od garsonjere do 3,5-sobnega stanovanja. Tudi velikost povprečnega 2-sobnega stanovanja se je nekoliko zmanjšala, tako močne poenotenosti v stanovanjih kot v soseski Metalna ni več zaslediti. Delež kuhinje se je zmanjšal v primerjavi z vsemi primerjanimi, kar gre delno pripisati spremenjeni vlogi dnevne sobe, ki je hkrati jedilnica, delno pa novemu tipu kuhinje, tako imenovani laboratorijski kuhinji, ki je bila manjša in racionalnejša (Mihelič in Arnautović 1958). Delež dnevne sobe v stanovanjih v soseski ob Gosposvetski je največji, kar gre delno pripisati razširjanju uporabe televizijski sprejemnikov, delno pa zamisli takratnih arhitektov, da je v dnevni sobi možno urediti dodatno ležišče ali dve (Mihelič in Arnautović 1958). Pri soseski S 31 je čas sodobnosti v stanovanjih opazen predvsem v povečani površini povprečnega 2-sobnega stanovanja. Povečanje površine povezujemo predvsem z dvigom življenjske ravni prebivalstva in združitvijo kopalnice in WC-ja, ki sta povečini brez dnevne svetlobe. Značilnost stanovanj v S31 je, da so koridorskega tipa (vsi prostori so dostopni iz predsobe), kar za starejša ni bilo pravilo. V primerjavi s sosesko ob Gosposvetski cesti se je povečal delež kuhinje, kar pripisujemo predvsem uporabi različnih gospodinjskih aparatov. Delež spalnice je najmanjši glede na obravnavani soseski, kar kaže, da je v načrtovanju stanovanja začela prevladovati ideja funkcionalizma, zato se prostorom glede obljudenosti odmerja sorazmerno velika ali majhna površina.

Slika 5: Tlorisi tipičnih stanovanj v soseski Metalna (zgoraj levo), soseski ob Gosposvetski (zgoraj desno) in soseski S 31 (spodaj).

Tabela 4: Primerjava sosesk na ravni stanovanj.

	Soseska Metalna	Soseska Gosposvetska	Soseska S 31
Vrsta stanovanj	2- in 2,5-sobna stanovanja Posebnost samski dom - garsonjere	G, 1,5-, 2-, 3- in 3,5-sobna stanovanja	G, 1-, 2-, 2'5 in 3-sobna stanovanja
Povprečna kvadratura 2-sobnega stanovanja	2S 53, 57 m ²	2S 51,22 m ²	2S 55,49 m ²
Vrste prostorov v 2- in 3-sobnem stanovanju	Dnevna soba, kuhinja, shramba, spalnica, toaletni prostori večinoma ločen WC in kopalnica.	Dnevna soba, kuhinja, jedilnica, spalnica, otroška soba, toaletni prostori, večinoma ločena WC in kopalnica.	Dnevna soba, kuhinja z jedilnico, spalnica, otroška soba, toaletni prostori, večinoma združena WC in kopalnica.
Število prostorov z dnevno svetlobo	Večina, skoraj 90 % prostorov z dnevno svetlobo, izjema samo nekateri toaletni prostori.	Polovica toaletnih prostor brez dnevne svetlobe.	Toaletni prostori (85 %) večinoma brez dnevne svetlobe.
Prehodne sobe	Večinoma ena prehodna soba.	Večinoma ena prehodna soba.	Prehodna soba se pojavi izjemoma.
Delež kuhinje v površini stanovanja*	21–32 %	16–21%	20–23%
Delež spalnice v površini stanovanja*	22–34%	23–32%	21–22%
Delež dnevne sobe v površini stanovanja*	25–29%	31–38%	31–34%

* Razpon v deležih zaradi večjega števila 2-sobnih stanovanj z različnimi deleži.

6. Sklep

Stanovanjske soseske so bile prevladujoča oblika razvoja mesta Maribor od sredine do devetdesetih let 20. stoletja. Soseske prepoznamo predvsem po velikem območju strnjene zazidave stanovanjskih blokov, podobni tipologiji objektov in opremljenosti z osnovnimi objekti družbene infrastrukture. Soseske pa se med seboj razlikujejo po številnih značilnostih, ki so posledica časa nastanka in drugačnega razumevanja funkcije stanovati.

Soseska Metalna je nastala v I. fazi izgradnje stanovanjskih sosesk, ko je bil cilj odprava primanjkljaja stanovanj zaradi vojne in dislociranosti stanovanj glede na zaposlitvena središča in v ko je bila glavni vlagatelj država. To osnovno vodilo se je v soseski odrazilo skozi preprosto oblikovanje stanovanjskih enot, brez stavbnega okrasja, kar je bilo v duhu takratnega časa, ko so prevladovale preproste, tudi cenene prostorske ureditve. V soseski ob Gosposvetski cesti je nakazan prelom v izgradnji sosesk. Osnovni cilj še zmeraj ostaja odprava primanjkljaja stanovanj, vlagatelji v posamezni soseski pa so različna državna podjetja. V II. fazi izgradnje sosesk je zaradi različnih vlagateljev tudi v oblikovanju stanovanjskih enot zaznati raznolikost zasnov in tipov objektov. Več je stavbnega okrasja, razgibanost fasade, večja pozornost je bila posvečena prostorski ureditvi območja. V III. fazi je nastala soseska S 31, osnovno vodilo izgradnje ni več toliko odprava primanjkljaja stanovanj, ampak gradnja stanovanj za trg. Spremenila se je lokacija sosesk, namesto na robu mesta so nastajale na nepozidanih površinah znotraj grajene strukture, hkrati se je povečevala gostota prebivalstva v soseski, saj vlagatelji želijo iz omejenega zemljišča iztisniti čim večjo ekonomsko korist. Kljub temu so ohranjali kakovost bivalnega okolja in dajali pozornost prostorom za druženje.

Razlike med soseskami lahko strnemo v naslednje zaključke:

- Grajena struktura posnema tradicionalne vzorce veliko bolj pri starejših soseskah kot pri novejših.
- V starejših soseskah je bila tipologija objektov raznovrstnejša kakor v novejših.
- Nadstropnost objektov je nižja glede na starost objektov, kar pomeni, da so starejši objekti nižji, prav tako gostota prebivalstva v soseskah.
- V starejših soseskah je manj stanovanj kot v novejših.
- Opremljenost soseske z rekreativnimi in drugimi površinami se pri obravnavanih soseskah s kasnejšim obdobjem izgradnje povečuje.
- Število dejavnosti se s kasnejšim nastankom soseske zmanjšuje.
- Pestrost tipov stanovanj je pri starejših soseskah manjša. Pri mlajših soseskah je bila upoštevana socialna raznolikost prebivalcev, zato se začno pojavljati različni tipi stanovanj.

Literatura

- Azinovič, D., Kregar, P., Marn, T., Sajovic, P. in Vujović, A. 2009: Tipologija večstanovanjskih stavb. Ptujška Gora: In obs medicus.
- Drozg, V. 2007: Tri paradigme novodobnega razvoja slovenskih mest. Dela, 27, str. 135–147.
- Drozg, V. 2012: Urbanistični prostorski razvoj. V Simonič, P. (Ur.) Leksikon mariborske družbe in kulture poletu 1945 (str. 228). Maribor: Založba obzorja.
- Howard, E. 1970: Garden cities of to-morrow. London: Faber and Faber.
- Lynch, K. 1960: The Image of the City. London: The MIT Press.
- Madanipour, A. 2003: Public and Private Spaces of the City. London in New York: Routledge.
- Mandič, S. 1996: Stanovanje in država. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Mihelič, M. in Arnautović, I. 1958: Stanovi NR Slovenije. Zagreb: Porodica i domačinstvo.
- Mušič, V. 1980: Urbanizem – bajke in resničnost. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Perry, C. A. 1939: Housing for the machine age. New York: Russel Sage Foundation.
- Pirkovič-Kocbek, J. 1982: Izgradnja sodobnega Maribora. Mariborska arhitektura in urbanizem med leti 1918 in 1976. Maribor: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani in Partizanska knjiga, TOZD Založba.
- Pogačnik, A. 1983: Urbanizem Slovenije. Oris razvoja urbanističnega in regionalnega prostorskega načrtovanja v Sloveniji. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo.
- Rebernik, D. 2002: Urbano-geografsko proučevanje blokovskih stanovanjskih sosesk kot element urbanističnega planiranja. Dela, 18, 463–475.
- Schmidt, S. 1989: Convergence Theory, Labour Movements and Corporatism: The Case of Housing. Scandinavian Housing & Planning Research, 6/2, str. 83–102
- Tepina, M. 1996: Prostor in čas urbanizma in Ljubljane urbane. Ljubljana: ČZP Enotnost.
- Vaupotič Franc. 2013: Intervju z enim izmed prvih stanovalcev v soseski ob Gosposvetski cesti.
- Medmrežje 1:
<http://prostor3.gov.si/javni/javniVpogled.jsp?rand=0.5334573981397845#> (27. 5. 2014).

RESIDENTIAL NEIGHBORHOOD AS PARADIGM OF DEVELOPMENT MARIBOR IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

Summary

Residential neighborhoods were dominant form of development of the city of Maribor since the mid-nineties up to the 20th century. Neighborhoods are commonly recognized by the particular large joint area of block of flats, similar typology of buildings and are supplied with the basic facilities of social infrastructure. However, neighborhoods differ in many aspects, as a result of the time of development and due to different understanding of the function to reside. These differences are presented in the article, and at the same time, we also wanted to compare the residential neighborhoods to each other and learn about morphological and functional characteristics of the neighborhoods at different areas in their development.

Neighborhoods can be compared on three levels, namely as part of the city, as a narrow area and as a housing in the neighborhood. The findings are based on a comparison of three residential neighborhoods in Maribor, namely, the neighborhood Metalna (Fig. 2), the neighborhood along Gosposvetska cesta (Fig. 3) and neighborhood S-31 (Fig. 4). Neighborhood Metalna originates from the first phase of construction of housing estates, where the aim was to put an end to the deficit of housing because of the war and the remoteness of housing in relation to employment centers and when the country itself was a main investor. This basic principle is reflected in the neighborhood through the simple design of housing units without building decoration, which was in the spirit of that time, when simple and cheap spatial arrangements prevailed. In the neighborhood along Gosposvetska cesta a breakthrough is indicated in the construction of neighborhoods. The basic goal still remains to address the housing deficit, but the investors in new neighborhoods are various state companies. In the second phase of construction of neighborhoods we can detect the diversity of designs and types of facilities due to various investors in the creation of housing units. There is more building decoration, the variety of facades and also greater attention was given to the spatial planning. In the third phase, neighborhood S-31 was formed, and the basic principle of construction was not so much to eliminate the deficit housing, but the construction of housing for the market. The location of neighborhoods changed, rather than on the outskirts of the city, they were formed on undeveloped areas within the building structure; at the same time, the population in the neighborhood increased, because the investors wanted to get the greatest possible economic benefit from the building land. Nevertheless, they maintained quality of the living environment and gave attention to space for socializing.

Differences between neighborhoods can be summarized in the following conclusions:

- Built structure mimics the traditional patterns much more in the older neighborhoods rather than in the newer.
- In older neighborhoods, the typology of buildings is more diverse compared to the newer
- There are less building floors in the older buildings, which means that the older facilities are lower and therefore there is also lower density of the population in the neighborhoods.
- In older neighborhoods there is less housing units than in the newer.
- equipment with recreational and other areas in the neighborhoods we discussed, increases with the later period of construction

- Number of activities declines with the subsequent formation of neighborhoods.
- The variety of housing types degenerates in older neighborhoods
- In the younger neighborhoods, the social diversity of the population was considered, therefore different types of housing started to emerge.